

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.11.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 19.01.2026

Oruç, S. (2026). Duygusal Gerçekliğin İzinde: Halit Ziya Uşaklıgil'in *Solgun Demet*'nde Romantizm *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 227-238. <https://doi.org/humanitas.1815277>

**DUYGUSAL GERÇEKLİĞİN İZİNDE: HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL'IN
SOLGUN DEMET'İNDE ROMANTİZM**

Sema ORUÇ¹

ÖZ

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Solgun Demet* adlı hikâye kitabı, Servet-i Fünun döneminin edebî atmosferinde romantizmin izlerini taşıyan önemli bir eser olarak öne çıkmaktadır. Yazar, toplumsal dönüşümlerin ve Batılılaşma sürecinin etkisiyle şekillenen bireysel duyguları, özellikle kadın karakterlerin iç dünyasında yoğun bir şekilde işler. Tesadüflerin olay örgüsünde belirleyici rol oynaması, melankolik ruh halleri ve duygusal coşkunluk, eserin romantik karakterini güçlendiren başlıca unsurlar olarak dikkat çeker. Eserdeki kadın karakterlerin yaşadığı içsel çatışmalar, toplumsal baskılar ve aşkın imkânsızlığı, romantizmin temel temalarıyla örtüşmektedir. Halit Ziya, realizmin gözlemci ve nesnel bakışını zaman zaman geri plana iterek, karakterlerin duygusal dünyasına ve hayal gücüne öncelik tanır. Bu yaklaşım, hikâyelerdeki olayların mantıksal nedensellikten ziyade duygusal yoğunluk ve tesadüflerle şekillenmesine yol açar. Ayrıca, yazarın metne doğrudan müdahaleleri ve şiirsel üslubu, romantik anlatımın öne çıkan diğer yönlerindedir. Sonuç olarak, *Solgun Demet*, Halit Ziya Uşaklıgil'in edebî kimliğinde romantizmin ne denli etkili olduğunu gösteren bir yapıttır. Eser, yalnızca bireysel duyguların ve trajik aşkların anlatımıyla değil, aynı zamanda dönemin toplumsal yapısına ve kadın-erkek ilişkilerine dair sunduğu eleştirel bakışla da önem taşır. Bu yönüyle *Solgun Demet*, Türk edebiyatında romantizm ve realizm arasındaki geçişin, yazarın özgün anlatımıyla nasıl harmanlandığını gösteren değerli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Halit Ziya Uşaklıgil, Melankoli, Romantizm, *Solgun Demet*, Tesadüf.

**IN PURSUIT OF EMOTIONAL REALITY: ROMANTICISM IN HALİT ZİYA
UŞAKLIĞIL'S SOLGUN DEMET**

ABSTRACT

Halit Ziya Uşaklıgil's *Solgun Demet* stands out as a significant work reflecting the traces of Romanticism within the literary atmosphere of the Servet-i Fünun period. The author intensely explores individual emotions shaped by social transformation and Westernization, especially through the inner worlds of female characters. The decisive role of coincidences in the plot, melancholic moods, and emotional intensity are the main elements that reinforce the romantic character of the work. The internal conflicts experienced by female characters, social pressures, and the impossibility of love overlap with the main themes of Romanticism. Halit Ziya sometimes sets aside the objective and observational perspective of Realism, giving priority to the emotional world and imagination of his characters. This approach leads to the shaping of events in the stories not by logical causality, but by emotional intensity and coincidences. Furthermore, the author's direct interventions in the text and his poetic style are other prominent aspects of the romantic narrative. In conclusion, *Solgun Demet* demonstrates how influential Romanticism is in Halit Ziya Uşaklıgil's literary identity. The work is important not only for its depiction of individual emotions and tragic loves, but also for its critical perspective on the social structure and gender relations of the period. In this respect, "Solgun Demet" can be considered a valuable example showing how the transition between Romanticism and Realism is blended with the author's unique narrative style in Turkish literature.

Keywords: Coincidence, Halit Ziya Uşaklıgil, Melancholy, Romanticism, *Solgun Demet*.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, s.oruc@firat.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0045-7724>

Giriş

Türk edebiyatının modernleşme sürecinde önemli bir yere sahip olan Servet-i Fünun dönemi (1896-1901), Batı edebiyatının etkilerini yoğun bir şekilde taşır. Bu dönemin en önemli temsilcilerinden biri olan Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Türk romanının gelişiminde öncü bir rol oynamıştır. *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Kırık Hayatlar* (1924) gibi romanlarıyla tanınan yazar, hikâye türünde de başarılı eserler vermiştir. 1901 yılında yayımlanan *Solgun Demet*, yazarın on yedi hikâyesini bir araya getiren önemli bir derlemedir.

On sekizinci yüzyılın başlarında Avrupa'da doğan romantizm akımı, aydınlanma düşüncesinin akılcılığına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

“Stendhal, romantizmin modern ve ilginç, klasisizminse eski ve kalın kafalı olduğunu söyler. Goethe'ye göreyse, romantizm bir hastalıktır; vahşi şairlerin ve Katolik gericilerin savaş narasıdır. Klasisizmse, ona göre, güçlü, canlı, neşelidir. Nietzsche'ye romantizmi bir hastalık olarak değil; tersine bir terapi, bir tedavi olarak adlandırır. İsviçreli eleştirmen Sismondi de romantizmi aşk, din ve şövalyelik arasında bir birlik olarak görür. Genç Fransız romantikleri içinse romantizm devrimin ta kendisidir.” (Dellaloğlu, 2010, s. 19).

Romantikler, klasik edebiyatın katı kurallarını reddederek bireyin öznel deneyimlerini, duygularını ve hayal gücünü ön plana çıkarırlar. “Romantizmde ferdiyetçilik esastır ve romantik ferdiyetçidir.” (Çetişli, 2010, s. 74). Bu nedenle toplumsal olan bir tarafa bırakılır ve bireyin tecrübesi ön plana çıkarılır. Birey hem yeni bir değer üretmiş hem de ürettiği değer ölçüsü olmuştur (Kantarcıoğlu, 2009, s. 107).

Batı'daki devrimler her ülkede aynı anda ortaya çıkmamış ve aynı sonuçları doğurmamıştır. Batı'da “Romantizm, doğal olarak, Devrim Fransa'sı, Napoleon savaşları ya da Restorasyon dönemi Fransa'sı ile, parçalanmış Almanya ya da değişik işgaller İtalya'sı gibi birbirinden farklı ülkelerde aynı yankılara sahip olamazdı.” (Claudon, 1988, s. 13). Osmanlı-Türk edebiyatında da romantizm, Batı'daki gibi klasisizme tepki olarak doğmamış Tanzimat dönemiyle başlayan Batılılaşma sürecinin bir parçası olarak kendini göstermiş ve yenileşmenin gereği olarak benimsenmiştir. Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Recaizade Mahmut Ekrem gibi yazarlar, romantizmin Türk edebiyatındaki ilk temsilcileri olarak kabul edilmiştir.

Servet-i Fünun dönemine gelindiğinde, romantizm ve realizm arasında bir geçiş süreci yaşanır. “Romantizmin rağbet gördüğü ve realizmin yeni yeni tanınmaya başladığı bu devirde yetişmiş olan Servet-i Fünun romancılarının romantizmin tesirinden birdenbire kurtulmalarına elbette imkân yoktu.” (Akyüz, 1990, s. 111). Halit Ziya, *Hikâye* adlı eserinde Hakikiyun ve Hayaliyun başlıklarında realizmi ve romantizmi karşılaştırarak realizmi romantizmden üstün tutmasına rağmen bu iki akım arasında gidip gelen bir yazar olarak kabul edilir. Uşaklıgil, bir taraftan “Biz öyle düşünürüz ki en çirkin bir hakikat, en süslü bir hayale müreccahtır.” (Uşaklıgil, 1998, s. 140) düşüncesiyle realizmi tercih ettiğini belirtirken diğer taraftan da “Romantiklerin realistlerden farkları çoğunlukla esaslarda değil, betimleme tarzındadır” (Uşaklıgil, 1998, s. 131) görüşünü ileri sürerek romantizmin ilkelerini kabul ettiğini belirtir. Yazarın, özellikle hikâyelerinde romantik unsurların ağır bastığı görülür.

Solgun Demet, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde yaşadığı sancılı, özellikle kadın-erkek ilişkileri üzerinden ele alır. Batılılaşmanın getirdiği yeni değerler sistemi içinde bocalayan bireylerin -bilhassa kadınların- duygusal dünyaları, romantizmin sunduğu anlatım

olanakları çerçevesinde işlenir. Servet-i Fünun yazarları, “kapalı, dar bir sosyal ortamda, kişinin kendi ve dünya ile uyumsuzluğundan doğan sorunlarını, sıkıntılarını ve iç çatışmalarını” (Korkmaz, 2004, s. 160) anlatarak toplumsallıktan bireyselliğe doğru geçiş yapmışlardır.

Romantizmin temel özellikleri arasında yer alan duygusallık, melankoli, tesadüflere dayalı olay örgüsü, doğaya kaçış, hayal gücünün önceliği ve öznel gerçeklik anlayışı, *Solgun Demet*'in hikâyelerinde belirgin bir şekilde görülür. “Romantik gerçeklik, nesnel gerçekliği değil, sanatçının öznel gerçekliğini önceler.” (Tokiz, 2018, s. 184). Bu bağlamda Halit Ziya, hikâyelerinde olgusal gerçekliği kendi duygu süzgecinden geçirerek aktarır. Kitapta yer alan on yedi hikâye incelendiğinde bu hikâyelerin romantizmin izlerini yoğun bir şekilde taşıdığı görülür. Özellikle kadın karakterlerin melankolik ruh halleri, yasak aşklar, tesadüflerin belirlediği kader çizgileri, duygusal yoğunluk ve trajik sonlar, eserin romantik dokusunu oluşturur.

Bu çalışmada, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Solgun Demet* adlı hikâye kitabında romantizm akımının nasıl işlendiği, hangi tematik ve biçimsel özelliklerin ön plana çıktığı ayrıntılı olarak incelenecektir. Çalışma üç ana başlık altında yapılandırılmıştır: İlk olarak, tesadüflerin kurguyu nasıl yönlendirdiği ve romantik olay örgüsünün özellikleri ele alınacaktır. İkinci bölümde, melankolik hayatların sunuluşu, kadın karakterlerin histerik tavırları ve romantik kaçış teması irdelenecektir. Son bölümde ise romantik üslubun özellikleri, şiirsel dil kullanımı ve metinlerarasılık unsurları değerlendirilecektir. Bu inceleme, Halit Ziya Uşaklıgil'in realist çizgisinin yanı sıra romantik duyarlılığı da başarıyla kullandığını ve dönemin toplumsal gerçekliğini romantizmin sunduğu ifade olanakları çerçevesinde yansıttığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Amaç ve Yöntem

Servet-i Fünun döneminin önde gelen yazarlarından Halit Ziya Uşaklıgil Türk edebiyatından realizmin öncülerindedir. Bu çalışma, realizmi, romantizmden üstün kabul eden Halit Ziya'nın, romantik duyarlılıktan tamamen kopmadığını; tesadüfler, melankoli, doğaya sığınma, bireysel duygular ve hayal gücü üzerinden romantizmin temel ilkelerini devam ettirdiğini göstermek amacıyla taşımaktadır. Bu bağlamda *Solgun Demet* adlı eserde yer alan hikâyeler yapısal unsurları, kadın-erkek ilişkilerini, toplumsal baskıyı, özellikle kadın karakterlerin psikolojik derinliğini yazarın romantik üslubuyla ortaya koymak hedeflenmektedir.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Çalışmada metin merkezli çözümleme ve romantizm akımının temel ilkeleri odaklı bir analiz yapılmaktadır. Öncelikle, romantizmin doğuşu, temel ilkeleri ve Türk edebiyatındaki yansımaları ortaya konulmuş, daha sonra Halit Ziya'nın *Solgun Demet* adlı hikâye kitabı yapısal ve tematik olarak romantizm odaklı değerlendirilmektedir. Yapısal olarak olay örgüsü, tematik ise tesadüf, melankoli, kaçış ve öznel gerçeklik temaları ele alınmaktadır. Bu değerlendirmeler, hikâyelerden doğrudan alıntılarla desteklenerek yapılmaktadır. Araştırma kuramsal niteliklerle metin analiz yöntemini kullanarak tamamlanmaktadır.

Tesadüflerin Kurduğu İlişkiler

Tesadüflerle vakanın düzenlenmesi romantik edebiyatın önemli özelliklerinden biridir. Romantizmin etkisinde olan yazarlar, sıkıştıkları noktada olayları başka bir seviyeye çıkarmak için zaman zaman tesadüflerin gücünden faydalanırlar. “Tesadüfler gerçekliğin zırhını delerek hayatı sonsuz seçeneklere ayrılan bir imkânlar âlemine çevirir” (Tokiz, 2018, s. 127). Tesadüflerin oluşturduğu imkânlar âleminde yazar, sınırsız bir güç elde eder. Bu güçle metinde ani yön değişimleri mümkün hâle gelir. Aynı zamanda Halit Ziya'nın hikâyelerini yazdığı 1900'lü yıllar düşünüldüğünde kadınların ve erkeklerin aynı ortamda bulunması ve karşılaşmaları ancak bir tesadüfle mümkün görülür. Bu bir bakıma içinde bulunulan zor durumlar için çıkış noktası oluşturur.

Kitaba ismini veren “Solgun Demet” hikâyesinde bir kadının aldatılma ihtimali hikâye edilir. İhtimalden kasıt, aldatılma ile ilgili neden-sonuç ilgisinin kurulmamasından kaynaklanır. Hikâyenin kadın karakteri eşinin cüzdanında solmuş bir çiçek demeti görür. Başlangıçta bu demetle ilgili olumsuz bir şey düşünmez. Evde sakin bir şekilde otururlarken bir anda eşinin yüzüne bakar ve kendisini aldattığına dair bir hisse kapılır.

“Oh! Bilmem, bütün bu anlatmak istediğim gece ile şu dakikada benden doğan hissi tasvir etmiş olacak mıyım? ... Güya esrarkeş bir kalem, gözlerimin önüne, hayır, ta zihnimin içine bir satır yazdı:

(Bana ihanet ediyor, şu dakikada benden başka birisini düşünüyor.)” (s. 21-22).

Bu kadına dair bir his gibi görülebilir; yalnız ortadaki neden esasında solgun demet değildir. Eşinin duruşu, sigara içişi ve o andaki melankolik hava, kadında böyle bir his oluşturur. Bu hissin akabinde solgun demetle bağlantı kurulur. Kadının kocasına karşı takındığı tavır ve bu tavrın devamında kocasının ne olduğunu sorması bile kadında bu hissi daha kuvvetli hâle getirmektedir. Kocasının hikâye içerisinde hiçbir şüpheli davranışının bulunmaması ve kadının ulaştığı sonuç realizmin neden-sonuç ilkesine ters düşer. Dolayısıyla hikâyede kurulan neden-sonuç ilgisi romantik gerçeklik düzeyini aşamaz. Hikâyenin devamında da kadın kocasına hiçbir şey söylemez ve hayatının devamını mutsuz bir şekilde devam ettirmeyi göze alır. Kadın için bundan sonra “hayat bulantıdan ibarettir” (Özcan, 2015, s. 63). Konuşulmayan tartışılmayan ve bir anlık hisle oluşan aldatılma ihtimali kadın karakteri bedbin bir hayata mahkûm eder. Bu tematik yönelim de metnin kurgulanışındaki romantik yapıyı göz önüne serer.

“Kaçan Sevda”da tesadüfün başlattığı bir aşk hikâyesiyle karşılaşılır. Fakat bu tesadüf uğursuz olarak nitelenir. “Sizi benim yolumun üzerine çıkaran tesadüf ne kadar uğursuzmuş” (s. 65). Yine benzer bir temayı taşıyan “Uçurumun Kenarında” hikâyesinde de aşkı başlatan unsur tesadüftür. “...birkaç tesadüf, bir iki tebessüm o kadar...” (s. 112). Bu hikâyelerde kadın ve erkek karşılaşmalarının tesadüfün imkânlarına bırakılmasının en önemli sebebi kişilerin medeni durumlarıdır. “Kaçan Sevda”da erkek evlidir. Kadın ise erkeğin evli olduğunu sonradan anlar. Bu yüzden tesadüfü uğursuz olarak niteler. “Uçurumun Kenarında” hikâyesinde ise hem erkek hem kadın evlidir. Dolayısıyla iki evli kişinin yasak bir aşkı söz konusudur.

Yazar bu yasak aşk hikâyelerini bir nevi yapay ahlaki mesajlarla doldurur. Tesadüflerin yönlendirdiği kurguda kişilerden biri, olanın yanlışlığını ifade eder. Olaylar, yanlışlığın

farkında olan kişilerin bakış açısıyla anlatılır. Ahlaki mesajların verilebilmesi için özellikle bu yöntem seçilir. “Kaçan Sevda” hikâyesinde kadın karakter, kendisine âşık olan adamın karısı ve çocukları için üzüldür. Bütün gayesi adamın bu aşkın yanlışlığının farkına varması ve eşiyile çocuklarına bağlılığını sürdürmesi üzerinedir. Kadının yazdığı mektup, okuyucu için didaktik özellikler taşır. Romantik akımda yer alan yazarın olaylara müdahale etme gücü bu satırlarda görülür.

“İşte şimdi güzel bir karar almış olmaktan kaynaklanan güvenle ayağa kalkıyorsunuz, bu kâğıdı mumunuza tutarak yakıyorsunuz. Sonra ayaklarınızın ucuna basarak bu odadan çıkıyorsunuz, onları uyandırmaktan çekinerek yatak odasına gidiyorsunuz. Sevgi dolu geri dönüşün birer öpücüğüyle eşinizi, oğlunuzu, kızınızı öpüyorsunuz. Bu buse eşinizle sizi ve size de hayatınızın küçük bir arızaya tesadüf eden saadetini iade ederken emin olunuz ki karşınızdaki köşkte bir kalp, bütün temizliği ve saflığıyla o öpücüğü tebrik ediyor” (s. 74).

Benzer bir son “Uçurumun Kenarında” hikâyesinde de yer alır. Hikâyenin sonuna kadar erkek karakter Nurettin Rıfkı, bu aşktan kaçışın mümkün olmadığını söyler. Fakat kadınla ilk defa yalnız görüşmeye gittikten sonra bambaşka bir sonuçla geri döner. Böylesi bir aşkın yanlışlığı vurgulanır ve kadını da bu aşktan temiz bir şekilde kurtarma gayesi güdülür. Bütün bu didaktik ahlaki söylemler ancak romantik gerçeklik içerisinde anlaşılabilir. Neden-sonuç ilgisinin özellikle bu hikâyelerde doğru bir şekilde kurgulanmadığı görülür. Hikâyelerin gayesi ahlaki bir söylem geliştirmek olduğu için romantik bir kurgu daha uygun düşmektedir.

Halit Ziya Uşaklıgil *Solgun Demet* kitabında özellikle devrin şartlarına uygun olmayan kadın-erkek ilişkilerini kurgularken tesadüflerin imkânlarından faydalanır. Bu tesadüfler ilişkilerin seyrini ansızın değiştirir. Tesadüflerle kurulan ilişkilerin asıl amacı ahlaki mesajlara uygun bir ortam hazırlamaktır. Karakterler hikâyenin sonunda doğru olan davranışın farkına ansızın varırlar ve hikâyelerin seyri de ansızın değişir. Bu değişimler hikâyelerin kurgulanışında romantizmin ilkelerinin ön planda olduğunu göstermektedir.

Melankolik Hayatlar

Melankoli daha çok bireysel bir duygu olarak bilinir. Ancak aynı zamanda bireyin benliğiyle, toplumla ve dünyayla kurduğu ilişki sonucu oluşan bir durumdur. Benlikte meydana gelen çözülme ve içe kapanma ile ortaya çıkan melankoli öznenin kendini eleştiren ve değersizleştiren bir tutum sergilemesine neden olur. Freud, “kendi Ben’ini bize değersiz, beceriksiz ve ahlaki açıdan alçalmış olarak sunar, kendini eleştirir, aşağılar, kovulmayı ve cezalandırmayı bekler.” (Freud, 2014, s. 22). Bu ifade melankolinin bireyin ruhunda yarattığı yıkıcı etkiyi ortaya koyarak melankolinin bir varoluş problemi olduğunu göstermektedir. Varoluş problemi yaşayan birey melankolinin yıkıcı etkisini tam olarak kavrayamaz: “Melankolide ise çok kez bilinçli olarak ayırdına varılabilen bir kayıp özne söz konusu değildir. Burada insan yitirdiği şeyin ne olduğunu bilememektedir.” (Teber, 2009, s. 239). Bu yüzden özne, huzursuzluk içerisinde kendisine karşı yıkıcı bir tavır takınır. Bu tavır geçici bir ruh hali değil, varoluşu temelde etkileyen derin bir kırılmadır. Bu doğrultuda Borgna melankoliyi şu şekilde tarif eder: “Klinik melankolide de Stimmung olarak melankolide de varoluşun yapıtaşları dönüşüme uğrar: ... duygulanımsal durumların, beden deneyiminin, zaman ve mekân mevhumlarının, ölüm ve ölme deneyimlerinin ele alınış biçimleri değişir.” (2014, s. 195). Bütün bu açıklamalar melankolinin geçici bir ruh hali olmadığını, bireyin varoluşunu derinden etkileyen yıkıcı bir varoluş problemi olduğunu vurgular.

Romantizmin en önemli özelliklerinden biri melankolidir. Hayatın anlamının salt gerçeklik içerisinde görülemeyeceği ancak olağan dışı durumlar içerisinde anlamın belireceği fikri romantiklerin en önemli özelliğidir. Goethe'ye göre; “bir bakıma, hastalıktır romantizm, fakat kurtarıcı bir hastalık. Çünkü sanatın ilerlemesi daima romantizme dönüşle mümkün olabilmektedir” (Karaalioglu, 1965, s. 35). Sanatçı tabiri caizse hastalıklı vakalar içerisinde yeni bir gerçeklik inşa eder. Bu gerçeklik sanatçının kendi zihin süzgecinden geçen ve kendi duygulanımlarına göre oluşan bir gerçekliktir. Bu bakımdan romantik eserlerde melankolik, aşırı hassas karakterler çok fazla kullanılır. Özellikle kadın karakterler duygusal yoğunluktan dolayı tercih edilir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in eserlerinde genel olarak bir düşüşün anatomisi çizilir. Bu düşüş daha çok kadın karakterler üzerinden verilir. *Solgun Demet*'in yazıldığı dönem incelenecek olursa toplumsal dönüşümün edebî eserler üzerinden açıkça ortaya konulduğu görülecektir. Batı ile ilişkilerin yoğunlaşması; toplumsallaşmanın bireyselleşmeye doğru dönüşümünde önemli bir rol oynar. Bu dönüşümün de en önemli etkenlerinden biri edebiyattır. Kendi kimliğini fark eden yeni insan tipi bu süreç içerisinde bir bocalama evresi geçirir. Bu yüzdendir ki Batılılaşma, farklı yönleriyle edebî eserlerin en önemli konularından biri olarak işlenir. Kadın-erkek ilişkileri, kadının yeni düzen içerisindeki rolü, erkeğin kendini bulma çabası, günlük ilişkiler, ihanetler, yıkılan aileler, aşk ve evlilik gibi sayısı çoğaltılabilecek birçok konu hem romantizmin hem de realizmin imkânları içerisinde işlenir. Halit Ziya'nın *Solgun Demet*'inde benzer konuların özellikle romantik duyarlılıkla işlendiği görülür.

Solgun Demet'teki hikâyeler incelendiğinde özellikle kadın karakterlerin histerik tavırları dikkat çeker. Yeni düzene uyum sağlamaya çalışan kadın karakterler yoğun melankolik tavırlarıyla kurguyu yönlendirmektedirler. *Solgun Demet* hikâyesinin kadın karakteri kocasının ihanetine dair duyduğu kuşkuyla birlikte melankolisini kuvvetlendirir.

“Güya birden camlar kırılacak, pencereler parçalanacak, içeriye siyah bir hava, bu uğursuz gecenin siyah nefesi girerek bütün düşmanlarının ağır bir akışıyla etrafında birike birike dans eden haleler oluşturduğu lambayı söndürecek ve o zaman biz, saatimizin o sönük ışığı altında karanlıklarda, müebbet karanlıklarda kalacağız” (s. 21).

Ali Püsküllüoğlu'nun sözlüğünde melankoli kelimesi “kara duygu” olarak tanımlanır. (2004, s. 730). Melankoli kişiyi karanlıklarda bırakır. Karanlıklarda kalan bireyin davranışları kendisini yıkıma doğru sürükler. Kişi bu süreçte gerçekliğini yitirerek olaylara histerik tepkilerle yaklaşır. Kadın karakter bu gelen hissi, “Bu gece sinirlerimde öyle bir sakatlık, öyle hastalıklı bir hassasiyet vardı...” (s. 20) diyerek tavırlarının melankolisinin etkisi altında gelişeceğini bildirir. Melankoli bir sinir hastalığıdır. Griesinger, “melankolinin, duygulanım (affektion) bozuklukları sonucu ortaya çıkan bir beyin rahatsızlığı olabileceğini düşünmüş. Melankoliklerin anlattıkları ruhsal acıların, sinir köklerine yapılan uyarımlarla ortaya çıkan acılara benzediğini ve bunun ortaya çıkış yerinin de beyin dokusu olduğunu söylemiştir...” (Teber, 2009, s. 234). Bu ruhsal acılar çerçevesinde yazarın oluşturduğu kadın karakter de dış gerçeklikten kopmuş ve sadece duygusal gerçekliğine göre hareket etmekte olan biridir. Bu durumdaki bireyin temel arzularından biri de kaçmaktır. Verili gerçeklikten kaçarak kendisini teskin edebileceğine inanan melankolik karakter, romantik gerçeklik düzlemine adım atar.

“Sinirimden titreyen bir korku seli akarken kızgın sobadan gittikçe ağırlık kazanan bir hararet, beni havanın uyuşturucu hazzı içinde sarıyor, dumanların kucağında boğulmuş gibi güya can çekişerek yorgun bir göğüsle nefes alan lambadan solgun bir ışık bana uyumak, şu koltukta gömülüp kaybolmak arzusu veriyordu” (s. 21).

Kaçış, romantikler için önemli temalardan biridir. Mevcut düzenle uyum sağlayamayan romantik karakter çıkar yol bulamadığı için kaçış fikrine sığınır. Aşırı uyuma isteği ve kaybolmak arzusu modern dönemde depresyon hastalığının belirtilerindedir. Depresyon da bir bakıma melankolinin modern biçimidir. Kaçış fikrinin romantik düzlemde farklı yansımaları mevcuttur. “Doğaya, kendi benine, tarihe, uzak diyarlara, kaçış temaları romantik eserleri dört bir yandan sarar” (Tokiz, 2018, s. 22). “Çöl Kızı” hikâyesi romantik kaçışın en önemli simgelerinden biri olan bir ağaç altında huzur bulan bireyi açığa çıkarır, “O, ancak evinde, hurma ağacının karşısında, rüyasının içinde yapyalnızken mesut olur, ancak o zaman gözlerinde güneşler açardı” (s. 170). “Çöl Kızı” hikâyesinin kadın karakteri kendi memleketinden uzak düşmüş ve sıla hasreti çekmektedir. Kocası tarafından evlerinin bahçesine dikilen hurma ağacı, kadının teselli bulduğu bir simgeye dönüşür. Ağacın gölgesinin altında huzur bulan karakter, çeşitli hülyalara dalar. Böylece memleket özlemini dindirir. İlk dönem romantiklerinde bir ağacın altında türlü hayallere dalma önemli bir izlektir. Bulunduğu ortamla uyum sağlayamayan birey doğaya doğru bir kaçış fikrine kapılır. Doğaya kaçışın en önemli nedeni kişinin yapmacılıktan kaçması ve öz benliği ile doğa arasındaki uyumu fark etmesindedir. Doğa bir bakıma ilkel duyguları harekete geçirerek kişiyi hakikate yaklaştırır. Bu anlamda doğal olan da romantiklerin görüş alanı içerisindedir.

Romantik eserlerin kurgulanışında doğal olan ön planda olduğu için yapmacık ve matematik gibi işleyen kurgulamalardan kaçınılır. Bu nedenle tesadüfler, aşırı duygusallık, melankoli ve kaçış gibi temler eserlerin odak noktasında yer alır. “Çöl Kızı” hikâyesinde doğaya kaçışta kadın karakterin seçilmesi de bilinçlidir. Dönemin şartları içerisinde ve romantik duygusallık açısından bakılacak olursa kadınların daha hassas olduğuna inanılır. Aşırı duygusallık özellikle kadın karakterler üzerinden verilerek eserin dinamik olması sağlanır.

Benzer bir durum “Son Çocuklar” hikâyesinde geçer. Çocuklarını kaybeden anne ve baba çocuklarının mezarını ziyarete giderler. Mezarın başında bir kestane ağacı vardır. Bir bakıma bu ağaca emanet edilen çocukların başında bekleyen anne çocuklarının neşesini yansıtabilme adına dört çocuğu için farklı renklerde gül ağaçları hayal eder. Kocası mezarın uzaklığını da hesap ederek dikilecek gül fidanlarının bakımının mümkün olmadığını söyler. Bu nedenle gülleri çocuklarını temsilen evlerinin bahçesine diker. Güllere bakan anne teselli bulur ve bir bakıma gülleri yetiştirirken çocuklarına hizmet eder gibi düşünür.

“O müthiş matemlerle yarı yerinde kırılan arzuları, çocuk muhabbetleri, ölüm acıları, o dört mezarın hatıraları, bütün o harap ve kırık hisler bir yere toplanmış ve bunların toplamından meydana gelen bir ruh bağıyla benliklerini bu fidanlara bağlamıştı. Fidanların yeniden goncalanmasına büyük bir sabırsızlıkla hazırdılar. Bu, çocukların yürümesi, söylemesi anlamında büyük bir vakaydı ki kalplerinin içinde, bu viran kalplerin içinde bir güneş açacaktı” (s. 179).

Gül fidanları artık çocuklarının yerini almaya başlar ve fidanların gelişimi annelik ve babalık vazifelerini yerine getirmeye çalışan bu ebeveynler için çok önemli olur. Bu tavır günün gerçekliğinden kopuşun önemli bir simgesidir. Romantiklerin gerçeklikten kaçışı ve yeni bir

gerçeklik alanı inşa edişinin yansıması “Son Çocuklar” hikâyesinde bariz bir şekilde ortaya konulur. Burada trajik bir hadise olan dört çocuğunu kaybetmiş ebeveynlerin çocuklarına olan bağlılıkları, romantizmin imkânlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Romantik sanatçıların kendi hayatlarından parçaları eserlerinde vermeleri bu akımın en belirgin niteliklerindedir. Halit Ziya'nın “küçük yaşta kaybettiği çocuklarına- Vedide, Sadun ve Güzin'e- ait hüznü duygu ve yaşantılar değişik bir şekle sokularak anlatılmıştır.” (Huyugüzel, 2004, s. 95). Yazar özellikle kadın karakterlerin hassas yönlerinden faydalanarak aşırı duygusallıkla meselelere yaklaşır. Acıma duygusunun hikâyelerin genelinde ön plana çıkarılmaya çalışıldığı görülür. Kendine acıma olgusu birçok hikâyede karşılaşılan bir hâldir.

Solgun Demet 'te kocasının ihaneti fikriyle sarsılan kadın, bu fikirle baş edemeyeceğine kanaat getirdiği için melankolinin kollarında sükûnet bulur. Kendine acıyarak ve sürekli kendisi üzerine olumsuz düşünceler besleyerek melankolik hâlini derinleştirir. Hikâyenin genel romantik havası içerisinde kadın karakterin yaşadığı ihanet durumu bütün kadınların yaşadığı talihsiz bir olay olarak resmedilir. “Şu dakikada kadınlığımın bütün çaresizliğini hissediyordum ve zannediyordum ki bütün kadınlar bana benzerler. Oh! Zavallı aciz şeyler! Böyle, çocuklarının yataklarının kenarında ıstırabından kıvranan aldatılmış mahlûklar!” (s. 24). “Çaresiz kadınlar!”, “Zavallı aciz şeyler!”, “aldatılmış mahluklar!” gibi ifadelerle “bütün benliğiyle ihanete uğramış olmanın kuşkusuyla izah edemeyeceği şeyler için bunalıma düşen kadınlara göndermede bulunur” (Deveci, 2014, s. 190). Melankolinin önemli bir aşaması olarak kendine acıma, kişinin kendi benini ötekileştirir.

Acıma durumu “Kırık Hayat” hikâyesinde de önemli bir izlektir. Kimsesiz kalan bir kız çocuğunun kötü yola düşeceği fikri yazara göre kesindir. Bu durum realist gerçeklikle açıklanmaz. Ah, vah nidaları arasında anlatıcının fikri olarak verilir. “Ah! Zavallı küçük mahlûk! Ah! Çaresiz kırık hayat!” (s. 64). Anlatıcının araya girerek acıma cümleleriyle karaktere yaklaşması yazarın romantik gerçeklik perspektifinden kopmadığının önemli göstergelerinden biridir. Nitekim hikâyelerin genel trajik havası, duygusal yoğunluk da aynı perspektiften değerlendirilmelidir. Ayrıca bu tarz ifadeler metnin dışından seslenildiğine dair bir izlenim bırakmaktadır. Dolayısıyla hikâye, somut bir gerçekliğe göre değil; yazarın amacına hizmet edecek şekilde düzenlenmiş olur.

“Birinci Perde” hikâyesinde ihanet neticesinde ortaya çıkan sinir hastalığı ve buna bağlı trajik durum resmedilir. “Uçurumun Kenarında” hikâyesinde de aşk mevzusu histerik bir biçimde nakledilir. Kitaptaki diğer hikâyelerin isimlerinin de – “Solgun Demet”, “Kırık Hayat”, “Kırık Oyuncak”, “Uçurumun Kenarında”, “Mektup Parçası”, “Çöl Kızı”, “Son Çocuklar” – genel trajik havaya uygun olduğu söylenebilir. Sıradan insanların yoğun duygusal hikâyelerinin eserin konusu olduğu görülür. Sıradan insanların hikâyelerinin yansıtılması dahi romantik gerçekliğe uygun düşer.

Hikâyelerin genel havasının melankolik olduğunu söylemek gerekir. Kadınların içinde bulunduğu zor koşullar, aşk, kayıplar ve hayatın çeşitli zorlukları kişilerde duygusal bir yoğunluk oluşturur. Nedensellik kişilerin bu duygusallığına göre oluşturulur. Kimi zaman da yazarın vermek istediği mesaja uygun düşecek bir nedensellik ağının oluşturulduğu görülür. Duygusal çırpınılar, doğaya kaçış, yoğun acıma hissi birçok hikâyede göze çarpar. Bu anlamda

vaka romantik düzlemde ilerleyerek ağır melankolik havanın hikâyelerin geneline sirayet ettiği bir anlatım şekli ön plana çıkar.

Romantik Üslup

Romantik eserlerde gerçekliğin işlenişi klasisizm ve realizmden farklıdır. Bu farklılık özellikle üslup bahsinde ön plana çıkar. Romantik üslup sanatçıya geniş bir alan açar. Sanatçı bu alan içerisinde olgusal gerçekliği kendi zihin süzgecinden geçirerek istediği gibi işler. “Romantik gerçeklik, özellikle sıra dışı olaylardan beslenir.” (Tokiz, 2018, s. 179). Sanatçının gerçekliğinin ön plana çıktığı eserlerde sanatçının hayata bakışı, metni inşa ediş sürecindeki amacı gerçekliğin başka bir boyuta taşınmasına neden olur. Sıradan olanla ilgilenmek daha çok realizmin işidir. Romantik yazar sıra dışı olanda duygusal coşkuyu istediği gibi verebilir. Bu anlamda *Solgun Demet* eserinde yer alan hikâyelerin genel olarak sıra dışı olduğu görülür.

Halit Ziya'nın *Solgun Demet* 'inde genel olarak karamsar bir hava mevcuttur. Şüphesiz ki hayat tek boyutlu değildir; fakat bu hikâyelerde genel olarak trajik durumlar ön plana çıkarılmaya çalışılır. Yazarın mutlu bir hayat için tek bir koşulu vardır: hem kadının hem de erkeğin sadakatli olduğu bir evlilik hayatı. “Evlilik, şiirindeki tazeliği biraz kaybettikten sonra aşktan ayrılıyor; bir aşkta beklenen özlenen şeyler, o insanın hassas benliğini kavrayarak üzüntüden üzüntüye sevk eden buhranlar, evlilikte yok; evlilik rahat bir beşik ki kalbi derin, uzun bir uyku içinde, rüyasız, yürek çarpıntısız bir uyku içinde uyutuyor” (s. 116). Evlilik dışı ilişkilerde yoğun bir coşku ve duygusallık görülürken evlilik, huzurun ve vasat yaşamın müessesesine dönüşür. Birbirine âşık olan çiftlerin ilk âşık olduğu demler anlatılırken yazarın daha çok şiire yakın düşen yoğun duygusal cümleleriyle karşılaşılır. “Beyaz Şemsiye” hikâyesinde henüz yüzünü görmeden âşık olduğu kadının görünüşüne dair hayallerinden bahseden erkek karakter, kadının yüzünü görünce tesadüfi olarak hayal ettiği yüzün aynıyla karşılaşır.

“Bu çehrenin uçuk renkli dudakları, güya bir mehtaplı geceden toplanmış altın suyuyla çizildikten sonra buharlaşarak yalnız bir gölgesi kalmış zannolunan kaşları, mavi, yeşil, sarı yahut bunların birbirine geçen sentezinden meydana gelmiş bir renkle gülümseyen gözleri vardı... Bu sima benim biraz evvel hayal ettiğim çehreydi” (s. 95).

Kadının yüzüne dair betimlemeler bir şiirden alınmış gibidir. Devamında tesadüfi olarak hayalindeki kadınla karşılaşmış olması ancak romantizm sınırları içinde açıklanabilir. Gerçekliğin yazarın zihninde oluşturduğu yeni hâl, karakterlerin cümlelerine dönüşür. *Solgun Demet* hikâyesinde eşinin içtiği sigarayı takip eden kadın karakter ağı bir melankoliyle eşinin kendisini aldattığı fikrine kapılır. Bu melankoli, görülen gerçekliğin kadının zihninde romantik bir duygusallığa evrilmesini sağlar. “...dumanlar, odanın sıcak ve ağır havasında sanki uçacak kadar hafif bir kumaşın baygın dalgaları şeklinde sallanarak, yüzerek evi güya mest ve mahmur bir rüya bulutunun gölgesi altında uyutuyor gibiydi” (s. 20). Bu tarz anlatımları eserin içerisinde birçok hikâyede görmek mümkündür. Karakterlerin romantik hâllerine uygun olarak onların düşünceleri de romantik bir üslup içerisinde verilir. Böylece duygusal coşku hem eserin temasında hem de üslubunda kendisini gösterir. Romantikler çoğu zaman gösterişli imajlar ve teşbihler seçerek abartılı tasvire önem vermişlerdir. Romantik üslubun en önemli niteliklerinden biri yoğun tasvirlerdir. (Gözler, 1976, s. 140). Özellikle *Solgun Demet*

hikâyesinde kadın karakterin ruh hâlindeki hassasiyeti yansıtabilmek için yoğun tasvirler ve gösterişli imajlar kullanılır.

Yazar, romantizmin önemli eserlerinden biri olan Alexandre Dumas'ın Kamelyalı Kadını'nda esinlenerek oluşturulan Verdi'nin La Traviata isimli operasından alıntı yaptığı, "Ah! Eğer doğru ise benden kaçınız!" (s. 65) cümlesiyle "Kaçan Sevda" hikâyesine giriş yapar. Uğursuz bir tesadüfün geliştirdiği olay örgüsünde yine evli olan bir erkekle bekar bir kadının aşkı konu edilir. Romantik eserlere yapılan bu tarz atıflar eserin bulunduğu yapıya dair önemli bir göstergedir. Metnin coşkusu bir bakıma Travatiya'nın coşkusuyla eş tutulur. Romantiklerin üslup konusundaki sınır tanımazlığı metnin herhangi başka bir metinle iç içe geçmesine olanak tanır. Dolayısıyla hikâye boyunca birkaç yerde tekrarlanan bu alıntı cümle aynı romantik durumun başka bir versiyonunu oluşturmaktadır. Romantik yazarlar eserlerinde oluşturmak istedikleri yeni gerçekliğe uygun olarak her türlü malzemeyi kullanmaktan çekinmezler. İç içe geçmiş metinler, yazarın istediği zaman metnin bir yerinde kendisini açığa çıkarması, yazarın dışarıdan müdahaleleri, metinlerarasılık romantik metinlerin vazgeçilmez parçalarıdır.

Solgun Demet kitabında yer alan hikâyelerde genel olarak romantik bir üslubun ağır bastığı görülür. Hikâyelerin genel trajik durumu ve kimi yerde ders verme isteği romantik üslubu gerekli kılmıştır. Realistlerin neden-sonuç ilkesinin ikinci plana bırakıldığı ve metnin yazarın isteğine göre şekillendiği görülmektedir. Şiir dilinin kullanıldığı birçok metinde karakterlerin duygusal coşkunluğu verilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Solgun Demet* adlı hikâye kitabı, Türk edebiyatının modernleşme sürecinde romantizm akımının nasıl işlendiğini gösteren önemli bir eserdir. Servet-i Fünun döneminin genel eğilimine uygun olarak realizme yönelim göstermesine rağmen, yazar bu hikâyelerde romantik duyarlılıktan kopmamış, aksine romantizmin sunduğu anlatım olanaklarından ustaca yararlanmışır. Tesadüflere dayalı olay örgüsü, melankolik ruh halleri, duygusal yoğunluk ve şiirsel üslup, eserin romantik karakterini belirleyen temel unsurlar olarak dikkat çeker. Özellikle dönemin toplumsal koşulları içinde sıkışmış kadın karakterlerin trajik hikâyelerinin anlatımında romantizmin ifade gücünden yararlanılması, yazarın bilinçli bir tercih yaptığını göstermektedir.

İnceleme sonucunda tespit edilen en belirgin özelliklerden biri, Halit Ziya'nın romantik gerçeklik anlayışını benimseyerek nesnel gerçekliği kendi öznel bakış açısıyla yeniden kurgulamasıdır. Tesadüflerin belirlediği kader çizgileri, ani değişimler ve mantıksal nedensellikten uzak gelişmeler, yazarın vermek istediği ahlaki mesajlara hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir. Kadın karakterlerin melankolik tavırları, doğaya kaçış arzuları ve kendilerine acıma duyguları, dönemin değişen toplumsal yapısı içinde bireyin yaşadığı bunalımı romantik bir dille ifade eder. Bu anlamda eser, sadece edebi bir metin olmanın ötesinde, dönemin ruhunu yansıtan sosyolojik bir belge niteliği de taşımaktadır.

Solgun Demet, Türk edebiyatında romantizm ve realizm arasındaki geçiş döneminin karakteristik özelliklerini barındıran bir eser olarak önem taşır. Halit Ziya Uşaklıgil'in bu hikâyelerde sergilediği romantik duyarlılık, onun sadece realist bir yazar olarak değerlendirilmesinin eksik bir yaklaşım olacağını gösterir. Yazar, dönemin toplumsal

gerçekliğini aktarırken romantizmin duygusal derinliğinden ve ifade zenginliğinden yararlanmışır. Bu yönüyle *Solgun Demet*, Türk edebiyatının modernleşme sürecinde farklı akımların nasıl iç içe geçtiğini ve yazarların bu akımları kendi sanatsal amaçları doğrultusunda nasıl kullandıklarını gösteren değerli bir örnektir. Eser, günümüz okuyucusuna hem dönemin edebî anlayışı hem de toplumsal yapısı hakkında önemli ipuçları sunmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1990). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. İnkılâp Kitabevi.
- Borgna, E. (2014). *Melankoli* (Çev. M. M. Çilingiroğlu). YKY.
- Claudon, F. (1988). *Romantizm sanat ansiklopedisi* (Çev. Ö. İnce, İ. Usmanbaş). Remzi Kitabevi.
- Çetişli, İ. (2010). *Batı edebiyatında edebî akımlar*. Akçağ Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2010). *Romantik muamma*. Ayrıntı Yayınları.
- Deveci, M. (2014). *Halit Ziya Uşaklıgil'in öykülerinde yapı ve izlek*. Akçağ Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Yas ve melankoli* (Çev. A. Emirsoy). Telos Yayınları.
- Gözler, H. F. (1976). *Avrupa'da ve bizde yazar ve eserleriyle edebiyat akımları yardımcısı I*. Damla Yayınevi.
- Huyugüzel, Ö. F. (2004). *Halit Ziya Uşaklıgil*. Akçağ Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (2009). *Edebiyat akımları: Platon'dan Derrida'ya*. Paradigma Yayınları.
- Karaalioğlu, S. K. (1965). *Edebiyat akımları*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Korkmaz R. (2004). Servet-i fûnun edebiyatı. *Yeni Türk edebiyatı el kitabı (1839-2000)* R. Korkmaz (Ed.). Grafiker Yayınları.
- Özcan, T. (2015). *Şair ve trajedi*. Kesit Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe sözlük*. Angora Yayınları.
- Teber, S. (2009). *Melankoli*. Say Yayınları.
- Tokiz, O. (2018). Tanzimat ve servet-i fûnun romanlarında edebî akımlar, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayınlanmamış doktora tezi. Elazığ. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Uşaklıgil, H. Z. (2023). *Solgun demet*. Kapra Yayıncılık.
- Uşaklıgil, H. Z. (1998). *Hikâye* (Haz. N. G. Aslan). YKY.